

Małgorzata Rozbicka

Monumentum", T. 25, 1982; T. 26,
1983 : [recenzja]

Ochrona Zabytków 39/1 (152), 61-66

1986

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

D. A. Scott, *The conservation and analysis of some ancient copper alloy beads from Colombia* (Konserwacja i analiza starożytnych koralików wykonanych ze stopów miedzi z Kolumbii), ss. 157–164, 6 il., 3 tab., przypisy bibliograficzne. Konserwacja mocno skorodowanej bryłki miedzi ujawniła obecność 10 koralików z naszyjnika przewleczonych przez oryginalny sznurek. Opisano wstępne badania w promieniach X, zabiegi konserwatorskie polegające na oczyszczeniu mechanicznym, uwolnieniu koralików ze sznurka za pomocą kwasu mrówkowego. Oczyszczone mechanicznie koraliki płukano w acetonie, a następnie poddano próżniowej impregnacji w 3% roztworze benzotriazolu w etanolu (1 godz.). Po wysuszeniu koraliki pokrywano dwukrotnie 15% roztworem Inralacu w toluenie. Pozostałości oryginalnego sznurka płukano w wodzie destylowanej, a następnie poddawano działaniu roztworu, który zapobiega brudzeniu, zniszczeniu mechanicznemu i chroni przed atakiem biologicznym (roztwór przygotowano z pochodnej karboksymetylocelulozy Modocoll –4 g/l, glikolu polietylenowego +540 –14 g/l, o-fenylfenolu –0,8 g/l rozpuszczonych w mieszaninie 95% wody dest. i 5% etanolu). Przeprowadzono badania technologiczne koralików przy użyciu fluorescencji w promieniach X, spektrofotometrii absorpcji atomowej oraz sondy elektronowej. Wyniki badań wykazały, że koraliki były wykonane ze stopu miedziowo-arsenowego i w jednym wypadku z brązu cynowego – stopu nie spotykanego dotychczas w obiektach starożytnej Kolumbii. Analiza włókien z oryginalnego sznurka oraz test spalania wskazują, że sznurek ten był wykonany z bawełny.

J. H. Notman, N. H. Tennent, *The conservation and restoration of a seventeenth century stained glass roundel* (Konserwacja i restauracja siedemnastowiecznego medalionu ze szkła barwionego), ss. 165–175, 10 il., przypisy bibliograficzne. Przedstawiono szczegółowo konserwację oraz wykonanie uzupełnień medalionu ze szkła barwionego. Opisano zastosowane materiały i techniki oraz przedyskutowano walory żywicy epoksydowej jako kleju i kitu. Po usunięciu starych łączów ołowiowych, krawędzie szkła oczyszczono i odtłuszczono acetonem. Do klejenia użyto żywicy epoksydowej, której nadmiar usuwano acetonem. Powierzchnie do uzupełnień przygotowano z błony Melinex przyklejanej czasowo do szkła klejem z octanu poliwinylu (Berol „Merlin”). Krawędzie uzupełnień wykonano z Optosilu – polikrystalicznego materiału dentystycznego. Do uzupełnień użyto kitów z żywicy epoksydowej Ablebond 342-1, bezbarwnej lub podbarwianej na kolor żółty lub niebieski. Po całkowitym stężeniu kitu usuwano błonę Melinex rozpuszczając klej PVA lekko zwilżonym pędzelkiem. Retusze wykonano barwnikami akrylowymi w środowisku poliuretanu. Z analizy żywicy epoksydowej Ablebond 342-1 wynika, że żywica i utwardzacz najlepiej mieszają się w polipropylenie. Szybkość utwardzania zależy od temperatury i w 20°C wymaga 36 godzin. Żywica ta ma współczynnik załamania światła 1,52. Liniowy współczynnik rozszerzalności żywicy decyduje o zastosowaniu jej jedynie do klejenia i uzupełnień obiektów przechowywanych lub eksponowanych w warunkach względnie stałej temperatury.

J. Kelly, *The construction of a low-cost, high capacity vacuum freeze-drying system* (Budowa taniego, wysoko wydajnego systemu próżniowego do osuszania sublimacyjnego), ss. 176–179, 4 il. Opisano i przedstawiono na rysunkach szczegóły techniczne komory próżniowej do osuszania sublimacyjnego, przydatnego szczególnie przy konserwacji obiektów z namokniętego drewna.

Recenzje

(N. Stolor, rec.) R. G. Tillotson, *Museum Security* (Bezpieczeństwo w muzeach), ed. Diana D. Mankes. The International Council of Museums, Paris 1977, 244 ss. (tekst angielski i francuski), ilustracje, przypisy bibliograficzne i indeks.

(W. A. Oddy, rec.) J. W. Allan, *Persian Metal Technology 700–1300 AD* (Technologia metalu w Persji w okresie 700–1300 r.). Oxford Oriental Monographs No. 2, Ithaca Press, London 1979, 179 ss., wykresy, 8 plasz, przypisy bibliograficzne.

(W. A. Oddy, rec.) G. F. Carter ed. *Archeological Chemistry II*, (Chemia archeologiczna), Advances in Chemistry Series no. 171, American Chemical Society, Washington 1978, 389 ss.

(J. Mills, rec.) Y. Emoto, H. Mabuchi, *International Symposium on the Conservation and Restoration of Cultural Property – Cultural property and analytical Chemistry* (Międzynarodowe Sympozjum Konserwacji i Restauracji dóbr kulturalnych – dobra kulturalne i chemia analityczna), Tokyo National Research Institute of Cultural Properties, Japan 1978, 266 ss., ilustracje kolorowe.

Streszczenia artykułów w jęz. francuskim i niemieckim.

Oprac. Daria Kaszyńska

MONUMENTUM. Wyd. Butterworth Scientific Limited, Kwartalnik Międzynarodowej Rady Ochrony Zabytków ICOMOS.

Tom 25, nr 3, 1982, stron 69 (163–232), ilustracje

THE WORLD OF CONSERVATION (Świat konserwatorski)

An interview with Eugenio Galdieri (Wywiad z Eugenio Galdieri), ss. 163–176, 14 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Artykuł prezentuje sylwetkę Eugenio Galdieri, architekta, który większą część swego życia zawodowego poświęcił konserwacji zabytków architektury islamskiej. Urodził się w Nepalu, lecz jako młody człowiek przeniósł się do Włoch, gdzie do dzisiaj mieszka. Studiował na Uniwersytecie Rzymskim, co – jak sam twierdzi – miało duży wpływ na kształtowanie się jego profesjonalnego warsztatu oraz na sposób pojmowania przezeń architektury. W swoim dorobku ma na terenie Włoch realizację budynków współczesnych, uważa bowiem, że każdy architekt-konserwator powinien pracować równolegle nad projektami konserwatorskimi i projektami obiektów współczesnych. Otrzymała w 1966 r. propozycja konsultowania prac konserwatorskich prowadzonych w Iranie w Pałacu Ali Qapu (Sublime Porte) pozwoliła mu na zajęcie się zabytkami architektury islamskiej, którymi już wcześniej się interesował. Po tej pierwszej przysły następne propozycje, a w 1970 r. powierzono Eugenio Galdieri'emu nadzór nad wszystkimi badaniami i pracami konserwatorskimi wykonywanymi pod auspicjami ISMEO (Włoski Instytut do Spraw Środkowego i Dalekiego Wschodu) na terenie Iranu, Afganistanu i Omanu. W wywiadzie poruszono sprawę trudności związanych z przystosowaniem europejskich zasad konserwatorskich do potrzeb budowli zabytkowych z kręgu kultury islamskiej. Eugenio Galdieri nadal pracuje we Włoszech. Między innymi piastuje, w dwóch firmach budowlanych, stanowisko dyrektora technicznego – innymi słowy konsultanta do spraw konserwatorskich. Nadal jest ściśle związany z ISMEO. Pierwszym oficjalnym wyrazem uznania dla jego pracy związanej z ochroną zabytków kultury islamskiej była przyznana mu w 1980 r. Nagroda Aga Khan.

AREAS OF CONCERN (Miejsca godne zainteresowania)

C. Jest, J. Sanday, *The Palace of Leh in Ladakh: an example of Himalayan architecture in need of conservation* (Pałac Leh w Ladakh: przykład wymagającej konserwacji architektury himalajskiej), ss. 179–196, 17 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Pałac, znany jako Lechen Palkhar, zbudowany około 1600 r. przez króla Senge Namgyala, stanowił część malowniczego zespołu pałacowo-świątynnego, górującego nad osadą Leh. Niegdyś był siedzibą władcy panującego nad większą częścią Zachodniego Tybetu. Stan zachowania poszczególnych obiektów zespołu jest bardzo zróżnicowany. Pałac wzniesiony przez miejscowych budowniczych jest przez swe charakterystyczne rozplanownie, konstrukcję

i detal w pełni reprezentatywnym przykładem architektury tybetańskiej. Budynek, posadowiony bezpośrednio na skale, imponuje swą monumentalnością oraz doskonałością budowlaną, zwłaszcza ścian zewnętrznych. Ściany te w swej dolnej części osiągają grubość około 1,75 m i wykonane są z kamienia, zaś ich górne ceglane partie związują się do grubości 0,5 m. Całkowita wysokość obiektu wynosi około 60 m. Dolne piętra pałacu były przeznaczone dla służby oraz na cele gospodarcze, górne kondygnacje pełniły funkcje reprezentacyjno-mieszkalne. Pomieszczenia pałacu przekryte są drewnianymi stropami o ciekawej konstrukcji. Rozmieszczenie oraz rozmiary otworów okiennych są bardzo charakterystyczne dla miejscowej architektury. W dolnej części budynku, tak ze względów konstrukcyjnych, jak i użytkowych, okna są niewielkie. Natomiast otwory okienne kondygnacji reprezentacyjnych mają formę okien balkonowych i ozdobione są dość bogatym drewnianym detalem rzeźbiarskim. Pałac w Leh utracił po roku 1836 funkcję siedziby monarszej i stopniowo popadł w ruinę. Co prawda rokrocznie odbywają się tu uroczystości religijne związane z obchodami tybetańskiego Nowego Roku, lecz obiekt stanowi dla nich jedynie malownicze tło. Jak dotychczas nie udało się znaleźć sponsora, który sfinansowałby przeprowadzenie niezbędnych prac remontowo-zabezpieczających. Autor artykułu dowodzi, że omawiany obiekt mógłby z powodzeniem pomieścić placówkę muzealną, prezentującą kulturę regionu Ladakh. Dalsze pozostawienie go bez należytej opieki może stać się powodem całkowitej ruiny tego cennego zabytku.

MONUMENTS ANCIENS, UTILISATIONS NOUVELLES (Zabytki, nowe ich wykorzystanie)

J. Plainemaison, *L'exemple d'Avignon* (Przykład Awinionu), ss. 199–213, 10 il., str. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Autor artykułu omawia, na przykładzie Awinionu, problematykę związaną z rewitalizacją obiektów zabytkowych poprzez przystosowanie ich do pełnienia społecznie użytecznych współczesnych funkcji. W XIV w. Awinion, położony na skrzyżowaniu ważnych szlaków komunikacyjnych, był przez blisko sto lat światową stolicą chrześcijaństwa i siedzibą papieży. Z tego okresu pochodzi większość świątynnych zabytków miasta, z zamkiem papieskim i miejskimi obwarowaniami na czele. Z uwagi na stopniowe zamieranie historycznego centrum podjęto próbę znalezienia właściwego sposobu przywrócenia zabytkowych obiektów współczesnemu życiu. Autor przytacza przykłady zrealizowanych adaptacji budynków historycznych. Za najdoskonalszą spośród nich uważa urządzenie centrum konferencyjnego w Skrzydle Konklawe zamku papieży. Poza tym wymienia adaptację rezydencji biskupów Awinionu dla potrzeb galerii malarstwa oraz rezydencji kardynała Ceccano, która wkrótce stanie się siedzibą miejskiej biblioteki naukowej i wielofunkcyjnego centrum kulturalnego. Autor dostrzega skomplikowany charakter działań adaptacyjnych podejmowanych w obiektach zabytkowych i z punktu widzenia projektowego uważa je za w pełni twórcze przedsięwzięcia.

TECHNIQUES AND MATERIALS (Techniki i materiały)

R. Potter, *The monitoring of crack movement with electronic equipment at St. Paul's Cathedral, London* (Kontrola procesu pęknięcia murów przy użyciu aparatury elektronicznej w katedrze Św. Pawła w Londynie), ss. 215–225, 10 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Dotychczas stosowane metody badania zjawisk związanych z pękaniem murów budowli były dalece niedoskonałe. Prezentowana w artykule nowa metoda została po raz pierwszy zastosowana w londyńskiej katedrze Św. Pawła. Aparaturę badawczą zainstalowano w południowej części transeptu, gdzie od czasu wybudowania świątyni obserwowano niepokojące ruchy ścian. Zaprojektowano i skonstruowano specjalne elektroniczne urządzenie pomiarowe, umożliwiające zdalne rejestrowanie ruchów muru w miejscach spękań. Na odpowiednich bolcach, w układzie trójkąta równoramiennego, umieszczono przetworniki indukcyjne typu LVDT (Linear Variable Differential Transformer). System sterowania został zaopatrzony w przelącznik kanałów,

umożliwiający rejestrowanie danych z dziesięciu zainstalowanych czujników, co pozwoliło na jednoczesną obserwację pięciu pęknięć muru. Równolegle prowadzono, za pomocą siedmiu platynowych czujników, pomiary temperatury otoczenia. Wszystkie odczyty dokonywane były codziennie o godzinie 8.30 przez trzy kolejne lata. W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że istniejące pęknięcia nie stanowią zagrożenia dla południowej ściany transeptu, gdyż w chwili obecnej (gdy szczeliny nie są zagruzowane) tworzą one rodzaj szczelin dylatacyjnych. Nie zarejestrowano istotnych z punktu widzenia statycznego ruchów pionowych, poza niezwykle łagodnym i równomiernym osiadaniami badanej części katedry. Planuje się uruchomienie rejestratora danych, podłączonego do działającego systemu kontrolnego. W przyszłości przewiduje się objęcie elektronicznym systemem kontrolnym pozostałych uszkodzeń części katedry oraz zainstalowanie podobnego urządzenia w katedrze w Chichester.

BOOK REVIEWS (Przegląd książek)

L. Bull (rec.); T. Drange, H. O. Aanensen, J. Bræne e e, *Gamle trebus Reparasjon og vedlikehold (Old Wooden Houses. Repair and Maintenance)*, Oslo 1980 ss. 229–230. Prezentowana książka, napisana przez norweskich architektów, obejmuje daleko szerszą problematykę niż sugerowałby to jej tytuł (*Stare drewniane domy. Reperacja i konserwacja*). Ujmuje bowiem zarówno historię przemian norweskiej architektury drewnianej od XVII do początku XX w. i praktyczne rady z zakresu wiedzy o jej renowacji, jak również zagadnienia związane z wyposażeniem obiektów we współczesne instalacje oraz zabezpieczeniem ich przed ogniem. Jednocześnie książka nie pomija spraw warsztatowych badacza architektury drewnianej. Ogrom zaprezentowanego materiału oraz mnogość ilustracji sprawia, że prezentowana publikacja jest pozycją bardzo cenną i może być przydatna zarówno profesjonalistom, jak i indywidualnym właścicielom zabytków architektury drewnianej.

D. Wrightson (rec.); J. Dean, *Architectural Photography*, American Association for State and Local History, Nashville 1981, ss. 230–231. Podtytuł książki brzmi *Techniki fotograficzne dla architektów, konserwatorów, historyków, fotografików i urbanistów*. W dwunastu przystępnie napisanych rozdziałach opisano między innymi najnowszy 35-milimetrový sprzęt fotograficzny, stosowane obecnie typy filmów czarno-białych i kolorowych, ich obróbkę, oświetlenie oraz kompozycję zdjęć. Publikacja ma jednak pewne luki, szczególnie w zakresie zagadnień dotyczących techniki wywoływania i obróbki materiału zdjęciowego. Pomimo to powinna znaleźć się w bibliotekach tych wszystkich, którzy zajmują się fotografowaniem architektury, tak współczesnej, jak i historycznej.

Books received (Książki nadesłane), s. 231.

Tom 25, nr 4, 1982, stron 60 (235–295), ilustracje

THE WORLD OF CONSERVATION (Świat konserwatorski)

An interview with Clive Lucas (Wywiad z Clivem Lucasem), ss. 235–249, 14 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Rodzima architektura australijska ukształtowała się niezwykle szybko, czerpiąc wzory z dziewiętnastowiecznego angielskiego budownictwa prowincjonalnego. Clive Lucas, australijski architekt-konserwator, od 1970 r. zajmuje się profesjonalnie sporządzaniem projektów konserwatorskich. Jest absolwentem Uniwersytetu w Sydney, lecz – jak sam przyznaje – znaczną rolę w jego zawodowej edukacji odegrały liczne podróże do Europy i Ameryki. Za szczególnie cenny uważa swój pobyt w W. Brytanii, który umożliwił mu pełniejsze zrozumienie architektury i rzemiosła jego kraju oraz pozwolił na zapoznanie się z metodami pracy angielskich konserwatorów. W swej działalności oparł się na doświadczeniach zdobytych w W.

Brytanii. Zastosowana przezeń metoda, polegająca na dokładnym rozpoznaniu obiektu zabytkowego przed przystąpieniem do właściwych prac projektowo-adaptacyjnych, była w 1970 r., co dziś ze zdziwieniem konstatuje, czymś zupełnie nowatorskim w Australii. W realizowanych pracach ogromną wagę przywiązuje do właściwego opracowania detalu architektonicznego i elementów wystroju, traktując obiekt zabytkowy jako podstawowe źródło informacji. W studiach historycznych szuka jedynie potwierdzenia stwierdzonych *in situ* faktów. Zdaniem Clive'a Lucasa zainteresowanie problematyką ochrony zabytków w Australii stale rośnie i rozwija się we właściwym kierunku. I choć omówiony w artykule system ochrony konserwatorskiej oraz metodyka kształcenia kadr konserwatorskich wymaga w jego przekonaniu wielu udoskonaleń, uważa że poziom prac i zakres ochrony zabytków stawia Australię w rzędzie krajów daleko wyprzedzających wiele państw nawet spośród członków ICOMOS. W artykule omówiono niektóre spośród zrealizowanych na terenie Australii projektów konserwatorskich Clive'a Lucasa.

SITES ET INQUIETUDES (Miejsca szczególnej troski)

A. Daouletti, J. Binous, D. Lesage, *Les opérations intégrées de restructuration urbaine: l'exemple de la Médina de Tunis* (Zintegrowana operacja restrukturalizacji urbanistycznej: przykład Medyny w Tunisie), ss. 253–272, 9 il., str. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Medyna stanowi obecnie jedną z dzielnic Tunisu. Jej układ urbanistyczny, jak we wszystkich miastach arabsko-islamskich, rozwinął się wokół Wielkiego Mosque'u oraz otaczającej go sieci ulic handlowo-usługowych. Dzielnice mieszkaniowe miasta w charakterystyczny sposób skoncentrowały się w miejscach przecięć głównych ciągów przestrzeni publicznych. Stopniowy upadek Medyny rozpoczął się w końcu XIX w. wraz z powstaniem w jej bezpośrednim sąsiedztwie miasta kolonialnego. Nastąpiło wówczas nagłe zachwianie tradycyjnego porządku funkcjonalnego, przestrzennego i socjalnego, co stało się bezpośrednią przyczyną niekorzystnych ruchów migracyjnych, katastrofalnego przeludnienia miasta oraz dekapitalizacji jego zabudowy. W 1967 r. Stowarzyszenie Ochrony Medyny rozpoczęło interdyscyplinarne prace studialne, mające na celu opracowanie programu zintegrowanych działań rewolucyjnych. Jednak o ostatecznym sukcesie programu zdecydowała sprawność jego praktycznej realizacji, nielatwej w warunkach kraju rozwijającego się. Nie były to jedyne trudności, na jakie napotkali autorzy opracowania. Już na etapie prac studialno-projektowych restrukturalizacji zabytkowego zespołu urbanistycznego, wywodzącego się z innej tradycji kulturowej, wynikły problemy związane z niską przydatnością opracowanych w kręgu kultury europejskiej metod konserwatorskich.

IN RETROSPECT (Spojrzenie wstecz)

D. Myklebust, *The restoration of Akershus Castle, Oslo* (Restauracja zamku Akershus w Oslo), ss. 275–290, 10 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Artykuł stanowi próbę krytycznego omówienia prac konserwatorskich przeprowadzonych w latach 1904–1963 w zamku Akershus w Oslo. Zamek do dziś pozostaje jednym z najbardziej charakterystycznych elementów panoramy miasta. Do końca XIX w. nie wzbudzał jednak większego zainteresowania Norwegów, którzy wzięli jego powstanie i świetność ze smutnymi czasami duńskiej niewoli. Pierwsza (nie zrealizowana) koncepcja restauracji zamku powstała w 1898 r., po przeprowadzeniu badań archeologicznych, które ujawniły wieloetapowy rozwój obiektu oraz średniowieczną metrykę pewnych jego partii. Z uwagi na rosnące zainteresowanie zamkiem, w 1904 r. rozpoczęto, pod kierunkiem Sinding-Larsena, prace restauratorsko-rekonstrukcyjne i badawcze. Dokonania Sinding-Larsena były oceniane bardzo krytycznie. W 1922 r., w wyniku intryg, utracił on pozycję głównego konserwatora zamku. Prace wznowiono w roku 1930 pod kierunkiem znanego architekta Arnsteina Arneberga, który w zasadniczych elementach kontynuował zamysł swego poprzednika, dokonując

dalszej adaptacji zamku na potrzeby reprezentacyjne rządu norweskiego. W roku 1963 nastąpiło oficjalne zakończenie prac konserwatorskich i udostępnienie publiczności utworzonego w zamku muzeum. Zdaniem autora artykułu błędem i niedorzecznością byłoby ocenianie dokonanych konserwatorskich, pochodzących w swej koncepcji z pierwszej połowy XX w., na podstawie dziś obowiązujących kryteriów. Ogranicza się więc głównie do przeanalizowania intencji konserwatorów oraz oceny realizacji ich zamysłów. Autor przyznaje, iż dokonane prace przyczyniły się do znacznego przekształcenia obiektu oraz skutecznie zatęrzyły różnice pomiędzy jego partiami oryginalnymi a rekonstruowanymi. Uważa jednak za konieczne podkreślenie faktu, iż przeprowadzone prace przyczyniły się w pewnym sensie do uratowania obiektu, a przekształcona w wyniku prac konserwatorskich sylweta zamku z łatwością wrosła w panoramę miasta i została powszechnie zaakceptowana.

BOOK REVIEWS (Przegląd książek)

G. Lavas (rec.); J. Dimacopoulos (ed.), *An Anthology of Greek Architecture: Domestic Architecture in Greece: 15–20th Centuries*, Ministry of Culture and Science, Athens 1981, s. 293.

Badania nad grecką architekturą, powstała po 1453 r., nie wyszły jak dotychczas poza wstępną fazę. Tym bardziej cenna wydaje się prezentowana publikacja greckiego Ministerstwa Kultury i Nauki, omawiająca w sposób klarowny i obiektywny faktyczny stan wiedzy w zakresie tej problematyki. Książka zawiera obszerną bibliografię tematu, ogromną liczbę rysunków architektonicznych, fotografii i reprodukcji. Publikację opatrzone streszczeniem w języku angielskim.

J. Jokilehto (rec.); F. Solmi, M. D. Bardeschi, Alfonso Rubbiani: *i veri e i falsi storici*, Grafis Editore, Bologna 1981, s. 294. W 1981 r. zorganizowano w Bolonii wystawę poświęconą Alfonso Rubbiani'emu (1848–1913), konserwatorowi, którego prace, choć obecnie niejednokrotnie krytykowane, zajmują poczesne miejsce w urbanistyce i historii stolicy Emilii-Romanii. Prezentowany katalog wystawy, wydany przez Grafis Editore, zawiera dobrze zilustrowane artykuły omawiające prace konserwatorskie Rubbiani'ego oraz jego dorobek w dziedzinie sztuk dekoracyjnych. Czytelnik odnajdzie w nim również szkice i projekty, liczne reprinty interesujących tekstów oraz obszerną bibliografię.

Tom 26, nr 1, 1983, stron 78 (1–78), ilustracje

AREAS OF CONCERN (Miejsca godne zainteresowania)

D. A. Zivas, *The Saving of Plaka, Athens, Part I* (Ochrona dzielnicy Plaka, Ateny, Część I), ss. 3–18, 12 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Dzielnica Plaka stanowi trzon historycznego centrum Aten. W jej urbanistyce i architekturze można odnaleźć zachowane w tradycyjnej formie i skali zabytki wszystkich epok greckiej historii. Współczesny kształt urbanistyczny Plaki formował się stopniowo w ciągu stulecia, które upłynęło od momentu proklamowania Aten stolicą państwa greckiego a wybuchem drugiej wojny światowej. Około roku 1950 zbyt gwałtowny jej rozwój, związany z rozbudową centrum Aten, spowodował znaczny odpływ stałych mieszkańców, niekorzystne zmiany funkcjonalne oraz ogólne zanieczyszczenie atmosfery tego zabytkowego rejonu miasta. Pierwsze dyskusje na temat sposobu zażegnania niebezpiecznych zjawisk miały miejsce w 1964 r. W 1972 r. powołano grupę specjalistów, której zadaniem było sformułowanie programu działania umożliwiającego efektywną ochronę i konserwację dzielnicy. Prace grupy trwały około dwa i pół roku, po czym niestety zostały przerwane. W końcu 1978 r. utworzono kolejny specjalistyczny zespół, który zobowiązano do opracowania odpowiedniej strategii etapowych działań konserwatorskich. Podstawowym założeniem owej strategii miało być zachowanie Plaki, jako żywej, normalnie funkcjonującej części miasta. Pracami grupy kierował autor omawianego artykułu. Pierwszym ważnym dokonaniem konserwatorów było precyzyjne określenie granic zabytkowej dzielnicy oraz objęcie ochroną istniejącej

na jej terenie siatki ulic. Wprowadzono drastyczne ograniczenia ruchu kołowego. Autorzy programu konserwatorskiego, ogromny nacisk położyli na unowocześnienie infrastruktury technicznej oraz przywrócenie ulicom ich historycznego charakteru. Grono specjalistów zajęło się również zapewnieniem dalszego prawidłowego rozwoju przestrzennego i funkcjonalnego dzielnicy, zgodnie z założeniami konserwatorskimi. Realizacja programu napotyka pewne trudności i na bieżąco wymaga wprowadzenia niezbędnych poprawek. Jednak prowadzone od 1979 r. prace przebiegają w zadowalającym tempie i przy dużym współudziale mieszkańców, co napawa otuchą i optymizmem autorów realizowanego programu konserwatorskiego.

IN RETROSPECT (Spojrzenie wstecz)

A. Wolff, *The completion of Cologne Cathedral in the nineteenth century* (Ukończenie katedry kolońskiej w XIX w.), ss. 23–42, 13 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Budowę katedry kolońskiej rozpoczęto w 1248 r. Do roku 1560, kiedy to przerwano prace budowlane, wzniesiono nieco ponad połowę świątyni oraz przekryto ją prowizorycznym dachem, umożliwiając tym samym jej użytkowanie. W pełni udało się ukończyć jedynie prezbiterium. Dopiero około roku 1808, dzięki działalności kolońskiego kupca Sulpiza Boissere'e'a, udało się znacznie rozpropagować ideę ukończenia katedry, a realizacja tego zamysłu stała się możliwa dzięki odnalezieniu w 1814 r., uważanego za zaginiony, oryginalnego jej projektu. Pierwsze prace rozpoczęto w roku 1823, lecz prawdziwego rozmachu budowa nabrała dopiero po 1840 r., kiedy to król Fryderyk Wilhelm IV zadeklarował swój współdziałanie w finansowaniu tego przedsięwzięcia. W tym też czasie zawiązało się społeczne Stowarzyszenie Budowy Katedry. Sporządzono wiele projektów ukończenia katedry, nie gasły dyskusje nad przyszłym jej kształtem architektonicznym. Stowarzyszenie, opierając się przeróżnym naciskom, konsekwentnie sprzeciwiało się jakimkolwiek odstępstwom względem oryginalnego planu. Ostatecznie zatwierdzony przez króla projekt odbudowy stanowił kontynuację trzynastowiecznego zamysłu, lecz jednocześnie zawierał wiele elementów charakterystycznych dla dziewiętnastowiecznej myśli architektonicznej. Opinia publiczna, pochłonięta dyskusją nad sposobem opracowania zewnętrznego kształtu świątyni, mało uwagi poświęcała sprawom związanym z ukształtowaniem jej wnętrza. Być może to właśnie umożliwiło Zwirnerowi zrealizowanie unikatowych koncepcji ich rozwiązania w duchu architektury neogotyckiej. Około roku 1846 nastąpiły długotrwałe kłopoty finansowe, które spowodowały znaczne obniżenie tempa prac budowlanych. Rok 1863 przyniósł ostateczne ukończenie wnętrza katedry. Przed realizatorami przedsięwzięcia pozostał jeszcze problem ukończenia, a właściwie wybudowania wież zachodnich. Początkowo wydawało się to dość prostym zadaniem techniczno-finansowym, lecz wkrótce okazało się, że kierujący w owym czasie budową Voigtel stanął przed prawie nierozwiązywalnymi trudnościami. Ostatecznie, drogą pewnych kompromisów, udało mu się osiągnąć efekt zbliżony do oryginalnej koncepcji. Wieże podwyższono o 9 m, a gdy ukończono północną z nich w 1880 r., była ona najwyższym w owym czasie budynkiem na świecie. Po ukończeniu bryły zewnętrznej poczyniono wiele wysiłków, aby w najdrobniejszych szczegółach wykończyć wnętrze. Uzyskany efekt stanowi prawdziwe osiągnięcie artystyczne XIX w. Wiele z tego, co wzniesiono z taką troską i pietyzmem dla oryginalnego projektu, w pewien sposób go przekształciło. Niewątpliwie bowiem, kształt nadany na przykład elewacji południowej należy uznać za jedno z największych osiągnięć, ale architektury neogotyckiej. Nierzadko jedyną możliwą drogą dla realizatorów tego gigantycznego przedsięwzięcia był kompromis i jego też ślady są czytelne w architekturze obiektu.

SITES ET INQUIETUDES (Miejsca szczególnej troski)

A. Stevens; *Architecture de terre: Monuments et sites de l'oasis de Turfan (Xinjiang) sur la route de la soie* (Archi-

tektura ziemna: Zabytki i krajobrazy oaz Turfanu (Xinjiang) na jedwabnym szlaku), ss. 45–67, 22 il., str. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Rośnie zainteresowanie architekturą ziemną, innymi słowy obiektami zabytkowymi wzniesionymi z suszonej cegły lub „ulepionymi” z gliny. Pośród wielu badanych i analizowanych zespołów kilka najwspanialszych, tak z uwagi na wiek, jak i ekspresyjność form, znajduje się na terytorium dzisiejszych Chin w regionie Turfan. Autor omawianego artykułu prowadzi w tym rejonie badania mające na celu zidentyfikowanie oraz skonfrontowanie istniejących obecnie w ruinie zabytkowych zespołów z materiałami ikonograficznymi i dość obszerną dokumentacją sporządzoną przez podróżników i naukowców w końcu ubiegłego i pierwszej połowie obecnego stulecia. Głównym sprawcą szybko postępującego niszczenia opuszczonych obiektów jest panujący w tym rejonie klimat. Pomimo to ich obecny stan zachowania umożliwia, z pomocą istniejących dokumentów archiwalnych, właściwe rozpoznanie zabytków. Zespoły zabytkowe regionu Turfan znajdują się obecnie pod stałą fachową opieką konserwatorską. Autor omawia w artykule kilka interesujących osad, jak Yar, Qotcho, Bezeklik. Opisuje ich stan zachowania oraz zrealizowane prace zabezpieczające, polegające głównie na wzmocnieniu gruntu i odpowiednim zorganizowaniu tras turystycznych. Jako pozytywny przykład wymienia rozwiązania konserwatorskie dokonane w Yar. W artykule odnajdziemy również uwagi krytyczne dotyczące prowadzonych prac konserwatorskich oraz zalecenia odnośnie do sposobów ich kontynuacji.

AREAS OF CONCERN (Miejsca godne zainteresowania)

R. Lee Fleming, *Lamu, Kenya: a special Islamic townscape with a conservation plan and no policy* (Lamu, Kenia: specjalny krajobraz islamskiego miasta a program konserwatorski i brak taktyki), ss. 71–77, 5 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Okres największej prosperity Lamu, miasta położonego na wyspie oddalonej o trzy mile od wybrzeży Kenii, przypadł na wiek XVIII. Było ono wówczas jednym z liczących się ośrodków handlu niewolnikami oraz produktami rolniczymi. Dzięki oddaleniu Lamu od głównych szlaków komunikacyjnych, do dnia dzisiejszego miasto zachowało szesnastowieczny układ urbanistyczny oraz typowy wschodnioafrykański charakter. Wkrótce ma być zatwierdzone, opublikowane w 1976 r., konserwatorskie studium Lamu, wykonane pod kierunkiem Usama Ghaidana przez zespół pracowników uniwersytetu w Nairobi. Czy jednak studium, częściowo finansowane przez rząd Kenii, zdoła określić właściwy program konserwatorski, który umożliwi zachowanie unikatowego charakteru miasta? Czy powstrzyma on negatywne skutki rozwoju turystyki, umożliwiając jednocześnie umiejętnie wykorzystanie płynących z niej korzyści? Autor artykułu sugeruje, że przyszłość miasta i jego otoczenia zależy przede wszystkim od wrażliwości jego mieszkańców i właścicieli poszczególnych obiektów zabytkowych, nie zaś od polityki rządu. Jego zdaniem rząd przyczynił się, przez swe działania, do udostępnienia miasta dla ruchu turystycznego, lecz nie zdołał zapobiec płynącym z tego zagrożeniom.

Tom 26, nr 2, 1983, stron 82, ilustracje

THE WORLD OF CONSERVATION (Świat konserwatorski)

An interview with Raymond Lemaire (Wywiad z Raymondem Lemaire'm ss. 83–97, 14 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Artykuł prezentuje sylwetkę wybitnego belgijskiego architekta-konserwatora Raymonda Lemaire'a, którego działalność zawodowa obejmuje zarówno projekty konserwatorskie, jak i pracę naukową i dydaktyczną. Do roku 1973 Lemaire pełnił obowiązki sekretarza generalnego ICOMOS, po czym przez kolejnych osiem lat był prezesem tej organizacji, a obecnie pełni tę funkcję honorowo. Jest współtwórcą zatwier-

dzonego zbioru zasad konserwatorskich znanego powszechnie jako *Karta Wenecka*. Na terenie Belgii kierował pracami konserwatorskimi prowadzonymi w około 40 obiektach architektury monumentalnej oraz kilkunastu historycznych zespołach urbanistycznych. W artykule omówiono prace konserwatorskie profesora, z okresu późnych lat pięćdziesiątych, ukazując na ich przykładzie wyznawane przez niego koncepcje i poglądy konserwatorskie. Sporo miejsca poświęcono również, kierowanemu przez Raymonda Lemaire'a konserwatorskiemu eksperymentowi, który polegał na zaadaptowaniu dla potrzeb Uniwersytetu w Louvain około 120 szesnasto – osiemnastowiecznych obiektów osady utworzonej w XII w. dla świeckiego zakonu żeńskiego. Profesor Lemaire ma w swym dorobku również projekty z zakresu współczesnej architektury i urbanistyki. Jest on autorem nowego miasteczka uniwersyteckiego Louvain-le-Neuve, przy którego realizacji udało mu się wprowadzić w życie wiele spośród wyznaczanych przez niego idei i zasad konserwatorskich.

TECHNIQUES ET MATERIAUX (Techniki i materiały)

Z. Hatsagortsian, *Methodes dessai pour l'évaluation de l'efficacite de l'impregnation des pierres de revêtement avec des solutions hydrofuges et stabilisatrices* (Próbné metody oceny skuteczności impregnacji okładzin kamiennych dokonywanej za pomocą roztworów substancji wodoodpornych i utwardzających) ss. 101–106, str. w jęz. angielskim i hiszpańskim. W artykule zaprezentowano metody badania odporności kamienia narażonego na wpływ różnych warunków atmosferycznych. Omówione rodzaje fizycznych analiz porównawczych dotyczących zabytkowych budowli, wzniesionych z kamienia lub ozdobionych kamiennym detalem architektonicznym. Przedstawiono przebieg badań odporności kamienia na wodę, mróz i zasolenie oraz tlenek siarki. Wyniki uzyskano poprzez porównawczą analizę zmian objętości próbek oraz stopień zmatowienia ich polerowanych powierzchni.

AREAS OF CONCERN (Miejsca godne zainteresowania)

J. Dimacopoulos; *The saving of Plaka, Athens. Part II* (Ochrona dzielnicy Plaka, Ateny. Część II), ss. 107–119, 10 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Powojenna żywiłowa odbudowa i industrializacja Grecji stała się przyczyną wielu zjawisk zagrażających zwłaszcza obiektom zabytkowym wzniesionym po roku 1830. Pomimo wprowadzenia w 1967 r. nowego prawodawstwa w zakresie ochrony zabytków nie udało się zapobiec i powstrzymać zniekształcania chronionych obiektów. Przyczyną takiego stanu rzeczy był niewątpliwie brak odpowiednich przepisów prawnych umożliwiających właściwy i skuteczny nadzór konserwatorski. Ogromnej degradacji i zniekształceniu uległa, między innymi, jedna z centralnych dzielnic Aten, Plaka. Artykuł szeroko omawia podjętą w 1980 r. akcję polegającą na sformułowaniu programu działań konserwatorskich umożliwiających przywrócenie temu rejonowi miasta jego pierwotnego wyglądu. Już wstępna analiza wprowadzonych przekształceń wykazała, że większość z nich została dokonana nielegalnie, bez zgody władz konserwatorskich. Uznano więc, iż obowiązek przeprowadzenia niezbędnych prac restauratorskich ciąży na właścicielach budynków zabytkowych. Grono specjalistów, pod kierunkiem autora artykułu, sporządziło, na podstawie inwentaryzacji i materiałów archiwalnych, odpowiednie dokumentację zawierającą wskazówki i wytyczne konserwatorskie dla 132 obiektów podlegających ochronie. W październiku 1980 r. zatwierdzone opracowania trafiły do rąk właścicieli, których zobowiązano do przeprowadzenia do końca stycznia 1981 r. zaleconych prac konserwatorskich. Realizacja programu napotkała sprzeciwy ze strony użytkowników, domagających się pomocy finansowej oraz znacznego przedłużenia terminu. Sytuację dodatkowo skomplikowało trzesienie ziemi, które dotknęło wiele chronionych obiektów Plaki. Pomimo tych trudności i opóźnień realizację programu konserwatorskiego autor artykułu ocenia jako udaną i zapowiada jej kontynuowanie.

SITES ET INQUIËTUDES (Miejsca szczególnej troski)

P. R. Vazquez; *Les programmes de restauration au Mexique* (Programy konserwatorskie w Meksyku), ss. 121–128, 8 il., str. w jęz. angielskim i hiszpańskim. Od czasu podboju Meksyku zaczęły powstawać na jego terenie liczne obiekty o formach bezpośrednio zapożyczonych z architektury europejskiej. Osiedla i miasta tego kraju ozdobiły budowle wznoszone w duchu późnego gotyku zabarwionego wpływem architektury islamskiej, bogate obiekty barokowe oraz neoklasyccystyczne. W 1978 r. zreformowano w Meksyku administracyjny system ochrony zabytków, czyniąc zań odpowiedzialnym Ministerstwo Osadnictwa i Robót Publicznych. W ciągu ostatnich 6 lat przygotowano 350 projektów konserwatorskich. Dokonano też wiele w dziedzinie odpowiedniego przygotowania zawodowego kadr inżynierskich i rzemieślniczych. Na mocy dekretu prezydenckiego utworzono tzw. Centrum Historyczne, które objęło najstarszą część stołecznego miasta Meksyk. W ramach zakrojonego na szeroką skalę programu konserwatorskiego podjęto prace wykopaliskowe na obszarze azteckiej *Templo Mayor*.

TECHNIQUES AND MATERIALS (Techniki i materiały)

J. Heyman, *Chronic defects in masonry vaults: Sabouret's cracks* (Trwałe uszkodzenia sklepień: spękania Saboureta), ss. 131–140, 6 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Autor artykułu przedstawia trzy typy spękań występujących w muryrowanych konstrukcjach sklepień kościołów gotyckich. Omawia mechanizm powstawania pęknięć, w tym tzw. spękań Saboureta, powstających w wyniku dążenia konstrukcji sklepienia do osiągnięcia stanu równowagi zachwianej pod wpływem zewnętrznych sił. Jednocześnie opisuje kształt, miejsce występowania i przebieg spękań w zależności od formy przestrzennej sklepienia. Szeroko omawia warunki stanu równowagi konstrukcyjnej, wzajemne oddziaływanie sił oraz naprężeń w sklepieniach. Relacjonuje analizę sił i obciążeń działających na sklepienie, przeprowadzoną na teoretycznym modelu, sugerując przydatność prezentowanej metody do wyliczania trwałości sklepień.

AREAS OF CONCERN (Miejsca godne zainteresowania)

F. A l u n d, *Zanzibar Old Stone Town* (Stare Kamienne Miasto w Zanzibarze), ss. 143–159, 20 il., str. w jęz. francuskim i hiszpańskim. Od IX w. obszar Zanzibaru podlegał różnorodnym wpływom, a przemieszanie ludności afrykańskiej, arabskiej oraz hinduskiej dało początek miejscowej kulturze i językowi Swahili. Europejczycy dotarli na wyspę w XVI w., lecz dopiero w wieku XIX rozwój handlu niewolnikami i kością słoniową spowodował fantastyczny rozkwit Zanzibaru. Od 1890 r. przez 73 lata wyspa znajdowała się pod protektorem brytyjskim. Wkrótce po odzyskaniu niepodległości połączyła się z Tanganiką tworząc dzisiejszą Republikę Tanzanii. Omawiany artykuł zaznacza czytelnika z historią rozwoju urbanistycznego, położonej na półwyspie oddzielnym niegdyś wąskim przesmykiem, najstarszej części miasta Zanzibar. Dzięki takiemu położeniu Stare Kamienne Miasto do dziś zachowało odrębność przestrzenną i architektoniczną, a jego struktura kształtowana przez różne grupy narodowościowe stanowi zespół o wyjątkowym bogactwie przestrzennym. Zachowana zabudowa powstawała w ciągu około stu lat i reprezentuje różnorodne typy architektoniczne, wywodzące się z przemieszanych tradycji budownictwa islamskiego, hinduskiego i europejskiego. Najstarsze zachowane budynki mieszkalne wykonane są z plecionki wylepionej gliną i przykryte palmową strzechą. Stopniowo wyparły je obiekty murywane, których tradycyjny układ przestrzenny wnętrza i bryła ulegały przekształceniom wraz z rozwojem techniki budowlanej i materiałowej. Zabudowa Kamennego Miasta zachowała do dziś specyficzny charakter architektury Swahili, jedynie nieliczne obiekty wzniesione w czasach brytyjskiego protektoratu mają formę zapożyczoną z budownictwa europejskiego. W okresie od 1964 r. Stare Kamienne Miasto uległo znacznej dewasta-

cji i zaniedbania. Jednak z uwagi na jego niewątpliwe walory historyczne i wartość ekonomiczną substancji mieszkaniowej podjęto próbę sformułowania programu umożliwiającego ocalenie tego cennego zespołu. Do akcji zmierzającej do zachowania i restauracji Kamiennego Miasta włączyło się UNESCO. Istnieje więc nadzieja, iż dokonana przez specjalistów ocena wartości historycznych, architektonicznych i socjologicznych zabytkowego zespołu, zostanie doceniona i zaakceptowana przez polityków, w których rękach spoczywa los tego wspaniałego klejnotu Wschodniego Wybrzeża Afryki.

Oprac. Małgorzata Rozbicka

PAMÁTKY A PŘÍRODA Wyd. Státní ústav památkové péče a ochrany přírody w Pradze w wydawnictwie „Panorama” na zlecenie Ministerstwa Kultury CRS. Ukazuje się dziesięć razy w roku.

Rocznik 9 (1984)

Zeszyt 1, stron 64, ilustracje

B. Tykva, *Hlavní úkoly Státního ústavu památkové péče a ochrany přírody v Praze w roce 1984* (Główne zadania Państwowego Instytutu Ochrony Zabytków i Przyrody w Pradze w 1984 r.), s. 1–4, 8 il. Artykuł przedstawia główne kierunki prac i cele działania Instytutu w 1984 r. w zakresie ochrony zabytków, podkreślając wagę prac podejmowanych w kraju oraz udział instytucji w organizacjach i akcjach o charakterze międzynarodowym.

A. Vošahlík, *IV. zasedání Problémové komise mezinárodního vědeckého úkolu č. 1 „Metody, technika a organizace regenerace historických urbanistických souborů* (IV Narada międzynarodowej Komisji Problemowej nr 1 „Metody, technika i organizacja rewaloryzacji historycznych zespołów miejskich”), s. 5. Koordynator Komisji działającej w ramach Grupy Roboczej Krajów Socjalistycznych ds. Konserwacji Zabytków Historii, Kultury i Muzealiów przedstawił problematykę IV narady Komisji, która odbyła się w Czechosłowacji w październiku 1983 r.

A. Vošahlík, *Legislativní formy ochrany historických urbanistických souborů v socialistických zemích (souhrnná zpráva koordinátora)* (Legislatywne formy ochrony historycznych zespołów miejskich w krajach socjalistycznych – sprawozdanie zbiorcze koordynatora), s. 6–10, 8 il. Artykuł jest próbą podsumowania problematyki legislacyjnej dotyczącej ochrony zabytkowych zespołów miejskich w krajach socjalistycznych. Materiał stanowi wynik prac podejmowanych przez Komisję I Grupy Roboczej Krajów Socjalistycznych ds. Konserwacji Zabytków Historii, Kultury i Muzealiów.

M. Suchomel, *Sochařské transfery z hlediska památkové péče* (Transfery rzeźb z punktu widzenia ochrony zabytków), s. 11–18, 9 il. Artykuł przedstawia problemy związane z przemieszczaniem rzeźb zabytkowych. Autor prezentuje zagadnienie w kontekście historycznym, podając liczne przykłady europejskie, a następnie prezentuje przykłady czeskie w tej dziedzinie. Szczególną uwagę zwraca na problemy konserwatorskie wynikające z przenoszenia obiektów zabytkowych, którym to zabiegom towarzyszą różnorakie zagadnienia techniczne. Omówione są w pracy kwestie napraw, a także sprawy związane z zachowaniem walorów estetycznych dzieł i ich funkcji.

J. Petruš, *Dílo ing. Dobroslavy Menclové* (Dzieło inż. Dobroslawy Menclowej), s. 18–19. Wspomnienie o inż. arch. Dobroslawie Menclowej, wybitnej znawczyni historii architektury zamkowej w Czechach. Praca publicystyczna i badawcza D. Menclowej przedstawiona w skrótej, informacyjnej postaci w związku z 5 rocznicą jej śmierci.

D. Menclová, *Hrad Roštejn (Zamek Rosztejn)*, s. 19–21, 7 il. Artykuł stanowi nie publikowany dotychczas szkic naukowo-historyczny z dziejów zamku Rosztejn koło Telcza. Oprócz danych o historii obiektu, autorka omawia szczegółowo wnętrza zabytkowe, w tym prezentuje malarstwo ścienne, rzemiosło artystyczne.

M. Nováková-Skalická, *Orientální váza s polychromním dekorem a její oprava* (Prace konserwatorskie przy wazonie orientalnym polichromowanym), s. 22–23, 2 il. Przedstawienie działań konserwatorskich i uzupełniania brakujących fragmentów wazonu znajdującego się w zbiorach muzealnych zamku Rajec nad Switawą.

H. Ossendorfová, I. Muchka, *Štencova sbírka fotografií* (Kolekcja fotografii Jana Sztenca), s. 24–27, 7 il. Prezentacja zbiorów fotografii wykonanych przez Jana Sztenca (1871–1947), obrazujących najciekawsze obiekty zabytkowe, detale, całe zespoły urbanistyczne. Ocena wartości dokumentacyjnej zbioru liczącego ponad 60 tys. negatywów, który stanowi własność archiwum Państwowego Instytutu Ochrony Zabytków i Przyrody w Pradze.

E. Kubát, *At' biji hodiny, svědci staletí!* (Niechaj biją zegary, świadkowie stuleci!) s. 29–30, 3 il. Zegary jako obiekty zabytkowe. Problemy ich ekspozycji i kolekcjonerstwa.

J. Pittnerová, *6. celostátní konference o ochraně dřeva* (VI ogólnokrajowa konferencja poświęcona konserwacji i ochronie drewna), s. 30. Sprawozdanie z konferencji, która odbyła się w dniach od 11 do 13 X 1983 r. w Zwolenie w gmachu Wyższej Szkoły Leśnictwa i Drzewiarstwa. Prezentacja referatów, w tym również zagranicznych – informacja skróta.

Recenzje, ss. 27–28

Literatura, s. 31

Streszczenia w jęz. rosyjskim, francuskim i niemieckim. W numerze znajduje się spis treści za 1983 r.

Zeszyt 2, stron 64, ilustracje

F. Skřivánek, *Kolekce řezaného horského křišťálu v rájeckém zámku* (Kolekcja rżniętych kryształów górskich w zamku Rajec), s. 65–72, 21 il. Szczegółowe omówienie unikatowej kolekcji naczyń z kryształu górskiego, znajdujących się w zbiorach zamku Rajec. Naczynia renesansowe, barokowe i klasycystyczne zostały przez autora artykułu zaprezentowane w kontekście historycznym, na tle rzemiosła rodzimego i europejskiego. Artykuł uświadamia potrzebę prowadzenia badań nad tak znaczącym zbiorem zabytków ruchomych.

K. Křížová, *K dílu Vincenza Camucciniho u nás. Portréty členek rodu Šuvalovů z libochovického zámku* (Portrety przedstawicieli rodu Szuwałowów pędzla Vincenza Camucciniego w zbiorach zamku w Libochowicach), s. 73–83, 17 il. Analiza historyczna obrazów Camucciniego wykonanych dla rodziny Szuwałowów. Szczegółowe analizy porównawcze prac tego malarza zamieszczonych w katalogu z wystawy w Rzymie w 1978 r. Artykuł zawiera wiele danych historycznych, porusza także kwestie warsztatowe, ujawnia fakty biograficzne związane z powstaniem obrazów.

V. Razím, *Středověké opevnění města Rakovníka (k problematice vývoje městského půdorysu)* (Średniowieczne umocnienia miasta Rakownik – w kwestii rozwoju planu miasta), s. 84–93, 13 il. Artykuł omawia strukturę urbanistyczną Rakownika, przekształcanie się jego systemu umocnień z drewnianych w kamienne. Analiza funkcji obronnej umocnień, prezentacja poszczególnych elementów w kontekście planu miasta w ujęciu historycznym.

M. Šerák, *Umělecká litina na želnavském hřbitově* (Odlewy artystyczne na cmentarzu w Żelnawie), s. 94–95, 3 il.